De continuïteit van de arbeidsloopbaan van vrouwen na het eerste kind

De effecten van kenmerken van de werkloopbaan

Toon W. Taris, José A.M. Heesink, Jan A. Feij [1]

Summary

The labour market continuity of young women after the birth of the first child
The influence of characteristics of the employment career

The analysis focuses on the extent to which characteristics of the employment career (such as labour market experience, and level of the current job) affect women's decision to leave the labour market after the birth of the first child. It is hypothesized that childbirth increases the likelihood of leaving the labour market. However, this effect is expected to be stronger for women who hold traditional attitudes with regard to emancipation, and for women who have high-level jobs and permanent positions. These hypotheses are tested by means of semi-parametric survival analysis, using a longitudinal sample of 320 employed women who were childless at the first time of measurement and between the ages of 18 and 30.

The results partially support the hypotheses. It is concluded that work characteristics (i.e., level of the job) and sex-role traditionalism are of importance in determining whether having a child has consequences for labour force participation.

1. Introductie

Uit onderzoek blijkt dat de deelname aan betaalde arbeid van Nederlandse vrouwen zich Europees gezien in de middenmoot bevindt: in 1989 had 41,7% van de Nederlandse vrouwen een betaalde baan. Het percentage vrouwen dat een voltijdse aanstelling heeft, is met 14,7% echter het laagste van alle landen in de Europese Gemeenschap (Eurostat, 1989). Een dergelijke lage arbeidsparticipatie van vrouwen wordt algemeen als ongewenst beschouwd, al zijn de redenen hiervoor de laatste jaren wel wat veranderd: ging het in de jaren zestig en zeventig om gelijke rechten voor man en vrouw, tegenwoordig wordt het inactief zijn van een groot deel van de vrouwen vooral als *te duur* gezien (Plantenga & Van Doorne-Huiskes, 1992).

In Nederland is het zeer gebruikelijk dat vrouwen stoppen met het verrichten van betaalde arbeid na de geboorte van hun eerste kind (CBS, 1990). Gewoonlijk wordt deze stap verklaard uit enerzijds de attituden (emancipatiegraad) van de vrouw zelf, en anderzijds uit de toegenomen werklast van de vrouw. Zij is immers traditioneel verantwoordelijk voor het huishouden en de opvoeding van de kinderen; deze taken zijn slecht te combineren met een betaalde baan. In dit artikel[2] wordt nagegaan in hoeverre kenmerken van de werkloopbaan (zoals de arbeidsmarktervaring, het niveau van de baan, en het type aanstelling) samenhangen met het al dan niet stoppen met werken na de geboorte van het eerste kind. Vanuit maatschappelijk oogpunt is het zeker gewenst meer inzicht te verkrijgen in deze kwestie; welke vrouwen lopen de grootste kans te stoppen met werk na het krijgen van een kind? Betreft het hier vooral een vrijwillige keuze, of is er sprake van een samenhang met het type baan, waardoor deze gebeurtenis vooral optreedt in bepaalde maatschappelijke strata?

Eerder onderzoek: stoppen met werk na het krijgen van kinderen

Eerdere studies lieten zien dat er voor vrouwen een sterk verband bestaat tussen het hebben van een betaalde baan en het hebben van kinderen (Felmlee, 1993; Glass, 1988; inter alia). Op het moment dat vrouwen een kind krijgen, neemt de mate waarin men participeert in betaalde arbeid af of verdwijnt zelfs volledig. Dit wordt gewoonlijk verklaard vanuit het feit dat vrouwen traditioneel verantwoordelijk zijn voor de huishoudelijke taken (bijvoorbeeld Coverman & Sheley, 1986). De aanwezigheid van (jonge) kinderen doet de hoeveelheid huishoudelijke taken alleen maar toenemen (Berk & Berk, 1979), wat kan leiden tot de beslissing om minder tijd te gaan besteden aan andere zaken dan aan het huishouden en de opvoeding van de kinderen.[3]

Verwacht mag worden dat diverse factoren van invloed zullen zijn op de beslissing om de mate waarin men participeert in betaalde arbeid te herzien. Ten eerste, attituden (met name met betrekking tot de arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen) zullen van belang zijn. Het is bekend dat de mannen van geëmancipeerde vrouwen meer tijd besteden aan het huishouden dan de mannen van andere vrouwen, ook nadat gecontroleerd is voor de attituden van de man zelf (Hardesty & Bokemeier, 1989). Het kan daarom verwacht worden dat de werkloopbaan van geëmancipeerde vrouwen minder nadelige effecten ondervindt van het krijgen van een kind dan de loopbaan van traditioneel denkende vrouwen, omdat de laatsten waarschijnlijk minder van plan zijn buitenshuis te werken dan anderen. Natuurlijk kan het daarnaast zo zijn dat traditioneel denkende vrouwen het juist zeer acceptabel vinden om met werken te stoppen na de geboorte van hun kind, omdat dit de traditionele keuze is. Vergelijk Morgan en Scanzoni (1987), die laten zien dat traditionalisme met betrekking tot emancipatie-norm een goede predictor is van de geplande arbeidsmarkt-continuïteit nadat het kind is geboren: traditioneel denkende vrouwen zijn veel minder van plan voltijds te werken dan geëmancipeerde vrouwen. Ook uit het Onderzoek Gezinsvorming 1988 van het CBS (1990) blijkt dat het vooral laag-opgeleide en conservatief (CDA en de partijen rechts van het politieke midden)

stemmende vrouwen zijn, die na de geboorte van het eerste kind stoppen met het verrichten van betaalde arbeid.

Andere factoren die gerelateerd kunnen zijn aan de arbeidsmarkt-participatie van vrouwen na de geboorte van hun eerste kind zijn die variabelen, die betrekking hebben op het werk zelf. Het lijkt plausibel dat vrouwen die een goede baan hebben, minder snel zullen stoppen met werken dan vrouwen met een minder goede baan. Hiervoor kunnen twee argumenten worden aangedragen. Ten eerste, het niveau van de baan is gewoonlijk sterk gerelateerd aan het inkomen dat ermee verdiend wordt (Taris, Heesink, Bok & Feij, in druk, vonden bijvoorbeeld voor de onderhavige steekproef correlaties van ,50). Dit impliceert dat vrouwen met een goede baan financieel beter in staat zullen zijn voor betaalde kinderopvang te zorgen dan vrouwen met een minder goede baan (vergelijk Leibowitz, Waite & Witsberger, 1988), als niet hun werkgever al bereid is hierin te voorzien. Zeker in tijden waarin de overheid gesubsidieerde plaatsen in dagverblijven vervangt ten gunste van door bedrijven te financieren plaatsen, kan dit ertoe leiden dat kinderopvang voor vrouwen met een minder goede baan in aanmerkelijk mindere mate bereikbaar is.[4]

Ten tweede, los van de mogelijkheden voor kinderopvang zullen vrouwen met een goede baan ook minder geneigd zijn hun arbeidsmarktparticipatie te verminderen. Dit zal niet alleen te wijten zijn aan het feit dat vrouwen met een goede baan zich sterker verbonden voelen aan het werk dan anderen (Desai & Waite, 1991), maar ook vanwege economische redenen. Het verkrijgen van een goede baan wordt gewoonlijk voorafgegaan door een persoonlijke investering in 'menselijk kapitaal' (dat wil zeggen: in opleiding en ervaring; zie bijvoorbeeld Becker, 1981, en Taris et al., in druk); het lijkt zonde van deze investering om het werk op te geven na de geboorte van een eerste kind. Uit eerder onderzoek bleek dat vooral hoogopgeleide moeders gebruik maken van betaalde kinderopvang (CBS, 1990).

Om deze redenen zal het hebben van een goede baan de kans dat het krijgen van een kind leidt tot een afzien van het verrichten van betaalde arbeid modereren. Empirische steun voor deze hypothese is te vinden bij Desai en Waite (1991), die laten zien dat kenmerken van het werk (zoals opleidingsniveau, inkomensniveau en vereiste hoeveelheid baan-specifieke training) de kans op terugtrekking van de arbeidsmarkt verminderen.

Het is interessant op te merken dat veel auteurs bij het bepalen van de effecten van het krijgen van kinderen op de werkloopbaan uitgaan van een additief model (recentelijk bijvoorbeeld Desai & Waite, 1991, en Felmlee, 1993). De kans dat men met werken stopt, wordt weliswaar afhankelijk gesteld van factoren als het hebben van een kind en een goede baan, maar in welke mate deze factoren interacteren wordt niet nagegaan. Gezien bovenstaande discussie lijkt het echter veel waarschijnlijker dat werkkenmerken en attituden enerzijds en het krijgen van een kind anderzijds wél interacteren ten aanzien van de beslissing om te stoppen met werken. Het krijgen van een kind zal immers vooral dán leiden tot stoppen met werken, indien men een minder goede baan heeft of traditioneel denkt. Uiteraard is het mogelijk dat er ook hoofdeffecten van de verklarende variabelen significant zullen zijn: vanuit theoretisch oogpunt zijn echter vooral de interactie-effecten van belang. In dit artikel zullen we daarom primair uitgaan van een non-additieve specificatie van het model.

Uiteraard zullen bij de beslissing om al dan niet kinderen te krijgen ook andere zaken dan alleen aan het werk gebonden aspecten een rol spelen. Men kan bijvoorbeeld in een relatie 'toegroeien' naar het krijgen van kinderen, en ook normatieve verwachtingen omtrent het moment waarop kinderen gewenst zijn kunnen van belang zijn (zie bijvoorbeeld Beets, Liefbroer & De Jong Gierveld, 1994). Hier zullen we ons echter beperken tot kenmerken van het werk.

Hypothesen

Bovenstaande bespreking van de literatuur maakt duidelijk dat de geanticipeerde toename in de huishoudelijke taken belangrijke gevolgen voor het verloop van de werkloopbaan van jonge vrouwen kan hebben. Verwacht wordt dat de geboorte van een eerste kind zal leiden tot een grotere kans dat de vrouw stopt met het verrichten van betaalde arbeid. Dit effect zal echter gemodereerd worden (in non-additieve zin) door kenmerken van het werk, en de attitude ten aanzien van emancipatie. Als vrouwen een goede baan hebben en/of meer geëmancipeerd zijn, zal de toename van de kans om te stoppen met werken als gevolg van het krijgen van een kind minder groot zijn.

2. Methode

Steekproef

De gegevens zijn verzameld tijdens een grootschalig longitudinaal onderzoek onder Nederlandse jongeren gedurende de periode 1987–1992. Tijdens de eerste ronde werd een representatieve steekproef genomen van 1775 jongeren, gelijk verdeeld over drie geboortecohorten (1961, 1965 en 1969), en sekse. Zij werden geïnterviewd met behulp van een gestructureerde vragenlijst die betrekking had op het gedrag en attituden ten aanzien van verschillende levensdomeinen, waaronder de gezins- en relatievorming en de werkloopbaan. Daarnaast vulden de respondenten een schriftelijke vragenlijst in. De tweede meting werd vier jaar later gehouden (herfst/winter 1991/92), en was in hoofdlijnen identiek aan de eerste. Ongeveer 70 procent van de respondenten (N = 1257) participeerde ook in de tweede meting. Analyse van de nonresponse liet zien dat hoger-opgeleiden in de uiteindelijke steekproef iets oververtegenwoordigd waren. Met betrekking tot andere variabelen (zoals sociaal-economische status, sekse en leeftijd) werden echter geen vertekeningen geconstateerd.

Uit deze dataset werden de vrouwen geselecteerd die op het moment van de eerste meting nog geen kind hadden, en ten minste 20 uur per week werkzaam waren in een betaalde baan. Vrouwen met een kleine part-time baan werden dus niet in de steekproef opgenomen, omdat verwacht werd dat het hiervoor besproken verklaringsmodel met name geldig zou zijn voor vrouwen voor wie werk een belangrijk onderdeel van hun leven was, vooral met betrekking tot

het tijdsbeslag van de baan. Observaties met missende waarden op enige variabele werden uit de steekproef verwijderd. De uiteindelijke steekproefgrootte bedraagt 320 vrouwen.

Variabelen

De attitude ten opzichte van *emancipatie* en een *traditionele arbeidsdeling* werd geoperationaliseerd als een schaal met vier items, met een betrouwbaarheid (Cronbach's a) α van .64 op tijdstip 1 en .67 op tijdstip 2. De items luidden: 'een vrouw is geschikter om kleine kinderen op te voeden dan een man', 'ik vind het heel gewoon als een meisje naar de Technische School gaat', 'het is het meest natuurlijk dat de man kostwinner is en de vrouw voor het huishouden en de kinderen zorgt', en 'het is onnatuurlijk als vrouwen in een bedrijf leiding uitoefenen over mannen' (1 = 'helemaal oneens', 5 = 'helemaal eens'). De items werden dusdanig gecodeerd dat een hoge score een hoge emancipatiegraad indiceert. De score op deze attitude kan als stabiel worden beschouwd, gezien de hoge tijdstip 1 – tijdstip 2 correlatie van .63 ($p < ,01$).

Werkgebonden variabelen. Het *niveau van de baan* werd geoperationaliseerd met behulp van de beroepsclassificatie van Bakker, Jonker en Oud (1988). Deze schaal is gebaseerd op het voor de uitoefening van een bepaald beroep benodigde opleidingsniveau. In principe is dit een vijfpunts-classificatie. Als een bepaald beroep buitengewone vaardigheden vereist (zoals leidinggevende capaciteiten, veel eigen initiatief en zelfstandigheid) wordt de score met één punt verhoogd. De hoeveelheid *arbeidsmarktervaring* werd geoperationaliseerd als het totale aantal maanden tussen het moment waarop de respondenten zich voor het eerst op de arbeidsmarkt begaven, en de start van de huidige baan. Ten slotte werd de respondenten gevraagd hoeveel *uur men per week* werkte, alsmede of men een *vaste of een tijdelijke aanstelling* had.

Dynamische variabelen: werk, samenwonen, en kinderen. De afhankelijke variabele in de hier gepresenteerde analyses is de kans ('hazard') dat vrouwen op tijdstip *t* met het verrichten van betaalde arbeid zullen stoppen, gegeven dat zij vóór dit tijdstip nog een betaalde baan hadden. Deze kans wordt afgeleid uit de lengte van de periode dat de respondenten in de steekproef een betaalde baan hebben, gemeten in maanden. Niet alle vrouwen zullen gestopt zijn met werken gedurende de geobserveerde periode: deze gebeurtenis komt in deze steekproef slechts 60 keer voor (tabel 1). Observaties waarvoor de gebeurtenis 'stoppen met werken' niet waargenomen kon worden gedurende de geobserveerde periode worden wel 'gecensureerd' genoemd. Gecensureerde observaties zijn echter wel degelijk informatief over de lengte van de periode dat vrouwen een betaalde baan hebben, omdat men in ieder geval kan zeggen dat deze vrouwen niet gestopt zijn gedurende de geobserveerde periode. De gehanteerde analysetechniek gebruikt dit soort informatie om de effecten van de verklarende variabelen preciezer te schatten dan met andere methoden mogelijk is (zie hieronder).

De kans om al dan niet te stoppen met werk wordt geacht afhankelijk te zijn van de hierboven genoemde variabelen, alsmede of vrouwen *samenwonen met een partner* en/of *een kind hebben* (de belangrijkste verklarende variabele in deze studie). De waarden op deze laatste variabelen kunnen veranderen gedurende de geobserveerde periode; een vrouw kan bijvoorbeeld op het moment waarop de waarneming begon geen kind hebben, maar een jaar daarna

wel. De gebruikte analysetechniek is in staat dit soort tussentijdse wijzigingen in de waarde van de onafhankelijke variabelen in de analyse te betrekken. Tabel 1 geeft enige descriptieve informatie ten aanzien van de scores van de steekproef op de hiervoor genoemde variabelen.

Tabel 1. Gemiddelden, standaardafwijkingen en bereik van de steekproef op enkele variabelen.

	X	SD	bereik
leeftijd	23,83	2,76	18 – 26
Socio-economische status ouders	3,32	1,63	1 – 5
opleiding	4,91	1,45	1 – 8
samenwonend[a]	,48	,50	0 – 1
sekse-rol attitude	4,16	,76	1 – 5
vaste aanstelling[a]	,82	,39	0 – 1
arbeidsmarktervaring	29,46	27,7	0 – 189
niveau baan	2,62	,92	0 – 1
aantal uren werkend	36,09	3,10	20 – 65
krijgt kind[b]	62		
stopt met werken[b]	60		

a Dichotome variabele, bijvoorbeeld, 48% van de steekproef woont samen op het moment van de eerste meting; 82% heeft een vaste aanstelling.

b Absolute aantallen, bijvoorbeeld, 60 vrouwen verlaten de arbeidsmarkt gedurende de geobserveerde periode; 62 vrouwen krijgen een kind.

Procedure

De gegevens werden geanalyseerd met behulp van het semi-parametrische continue-tijd survival model van Cox (1972). In survival-analyse is de afhankelijke variabele de kans dat een bepaalde gebeurtenis zal optreden op een bepaald moment, bijvoorbeeld de kans dat iemand stopt met werken. Deze kans is afhankelijk van een set covariaten. Deze kunnen *constant* zijn gedurende de geobserveerde periode (bijvoorbeeld sekse, en het niveau van de baan), maar ook *veranderen*. In onze analyse zijn twee van zulke tijdsveranderlijke covariaten aanwezig. Het moment waarop men een kind krijgt is een tijdsveranderlijke variabele, alsmede het moment waarop men gaat samenwonen met een partner of juist het samenwonen beëindigt. Met betrekking tot de laatste variabele kan men 'heen en terug' veranderen; met betrekking tot kinderen krijgen is dit echter niet waarschijnlijk.

Het feit dat de waarde op deze variabelen kan veranderen gedurende de geobserveerde periode moet in de analyse betrokken worden om onvertekende schatting van de effecten mogelijk te maken; dit is – gebruikmakend van het semi-parametrische model van Cox (1972) – goed mogelijk. Meer gebruikelijke methoden (zoals het two-wave panel model) kunnen dit type effecten echter niet adequaat schatten, en kunnen leiden tot grove vertekeningen van de effecten van de variabelen. Deze vertekeningen kunnen grote invloed hebben op de getrokken

conclusies: zelfs de tekens van de effecten kunnen veranderen (zie over dit type modellen verder Taris, 1994).

3. Resultaten

Tabel 2 presenteert de resultaten van de analyses. In de eerste kolom worden de effecten zoals geschat in de volledige vergelijking gegeven, de tweede kolom presenteert de effecten na stapsgewijze opschoning van het model.

Tabel 2 *Oorzaken van het al dan niet stoppen met werken, semi-parametrische survival-analyse, N = 320. De modellen werden stapsgewijze aangepast.*

	volledige vergelijking	opgeschoonde vergelijking
samenwonend	1,876**	1,647**
sekse-rol attitude	,542	
ervaring	–,021	–,012*
vaste baan	,013	
niveau baan	,741*	,715*
uren	,012	
kind	13,234***	12,210***
kind x sekse-rol attitude	–1,420*	-1,045**
kind x niveau baan	–1,331**	-1,386**
kind x vaste baan	,672	
chi-kwadraat	360,87	345,21
df	10	6
p	,000	,000

* p < ,05, ** p < ,001, *** p < ,001.

Uit tabel 2 blijkt dat de aanwezigheid van een kind de kans dat de vrouw stopt met werken in zeer sterke mate vergroot. Het niveau van de baan en het al dan niet geëmancipeerd zijn van de vrouw blijken inderdaad de kans dat de vrouw zal stoppen na de geboorte van haar eerste kind te verkleinen, zoals blijkt uit de significante interactie-effecten. Om een indicatie te geven van de grootte van deze effecten: als een traditioneel denkende vrouw met een baan op het laagste niveau een kind krijgt, is de kans dat zij zal stoppen ruim vier keer zo groot als voor zeer geëmancipeerde vrouwen met een baan van het hoogste niveau.

Hiernaast blijkt ook nog dat meer ervaren vrouwen een kleinere kans hebben om te stoppen met werken, en dat samenwonende vrouwen een aanzienlijk grotere kans hebben om te stoppen met werken dan anderen. Alhoewel het hier in eerste instantie om een triviaal effect lijkt te gaan, is het wel degelijk belangrijk om te controleren voor deze variabele. Het gaat

immers om een variabele waarvan de waarde in de tijd kan veranderen, en waarvan aangenomen kan worden dat er samenhang bestaat met andere variabelen (met name leeftijd, emancipatiegraad en wellicht het al dan niet hebben van werk).[5] Om de effecten van deze andere variabelen zuiver te schatten is het dus belangrijk om te controleren voor het al dan niet samenwonen.

4. Conclusie en discussie

Deze studie geeft steun aan onze hypothese dat het effect van het krijgen van kinderen op het verloop van de werkloopbaan van vrouwen gemodereerd wordt door kenmerken van het werk, en attituden. De effecten van deze moderende variabelen zijn ook non-additief, en niet, zoals in eerdere studies werd verondersteld, alleen additief. Voor geëmancipeerde vrouwen is de samenhang tussen het krijgen van een kind en het stoppen met werk aanzienlijk minder sterk dan voor traditioneel denkende vrouwen, terwijl vrouwen met een goede baan minder snel zullen stoppen dan vrouwen met een minder goede baan. Deze effecten zijn in overeenstemming met de belangrijkste verwachtingen in deze studie. Hoewel deze effecten zijn zoals verwacht, moet worden aangetekend dat niet alle werkkenmerken hier op dezelfde manier werken; het maakte bijvoorbeeld niet uit of een vrouw een vaste baan had, of slechts in tijdelijke dienst was.

Al dan niet samenwonend. De huidige studie laat zien dat vrouwen die samenwonen aanzienlijk meer kans hebben om te stoppen met werken dan de vrouwen die niet samenwonen, ook wanneer gecontroleerd wordt voor het krijgen van een kind. Een dergelijk effect werd bijvoorbeeld ook gevonden door Felmlee (1993). Het zou erop kunnen duiden dat de beslissing om met werken te stoppen niet alleen wordt ingegeven door overwegingen van praktische aard (zoals het moeten zorgen voor het kind), maar wellicht ook door meer traditionele overwegingen. De partner zal immers gewoonlijk zorgen voor een tweede inkomen, dat vaak ook nog eens hoger zal liggen dan dat van de vrouw (vrouwen verdienen immers gewoonlijk minder dan mannen, zie Taris et al., in druk). Het lijkt erop dat de aanwezigheid van dit tweede inkomen vrouwen, onafhankelijk van andere overwegingen, ertoe motiveert om te stoppen met werken. Wel kan opgemerkt worden dat werk naast het huishouden ook zonder kinderen een zware opgave is (vergelijk Van der Lippe, 1992).

Sekse-rol attitude. Onze resultaten laten zien dat de mate waarin de vrouw waarde hecht aan traditionele normen en waarden ten aanzien van de arbeidsdeling van invloed is op de te verwachten continuïteit na de geboorte van het eerste kind. Dit resultaat is in lijn met eerder onderzoek, onder meer het Onderzoek Gezinsvorming (CBS, 1990). Opgemerkt kan worden dat natuurlijk niet alleen de vrouw zelf bepaalt of ze blijft werken; er moet ook de gelegenheid zijn voor kinderopvang. Wanneer deze gelegenheid afwezig is, zal het moeilijk worden de waarden en normen in de praktijk te verwezenlijken. Dit betekent praktisch gesproken dat het door ons gevonden effect een onderschatting van het werkelijke effect van attituden op het stoppen met werken is, en dat het effect waarschijnlijk groter zal worden op het moment dat er meer gelegenheid tot kinderopvang is.

Kenmerken van het werk. Waarschijnlijk het meest interessante resultaat van deze studie is dat werd aangetoond dat kenmerken van het werk – met name het niveau van de baan – van invloed zijn op het al dan niet blijven werken van de vrouw na de geboorte van haar eerste kind. Overeenkomstig onze hypothesen, blijken vrouwen met een goede baan minder vaak te stoppen dan vrouwen met een minder goede baan. Welke van de genoemde verklaringen voor dit effect hiervoor de precieze oorzaak is, is in deze studie niet onderzocht. Het gevonden effect kan te wijten zijn aan de betere financiële omstandigheden van vrouwen met een goede baan of aan motivationele factoren (de hogere commitment aan het werk van vrouwen met een baan van hoog niveau, of het feit dat men zoveel heeft geïnvesteerd in opleiding voordat men deze baan kon bemachtigen). Ander onderzoek zal uitsluitsel moeten geven welke van deze interpretaties de juiste is (de juiste zijn).

Opgemerkt kan nog worden dat in deze studie het in eerder onderzoek gevonden effect tussen opleidingsniveau en de kans om al dan niet na de geboorte van het eerste kind te stoppen met het verrichten van betaalde arbeid (CBS, 1990) wegvalt. Dit wordt vermoedelijk veroorzaakt doordat in deze studie ook het niveau van de baan en de sekse-rol attitude is meegenomen (zie voetnoot 3). Deze variabelen zijn gewoonlijk sterk gecorreleerd met opleidingsniveau (Taris et al., in druk).

Implicaties van de studie. Op basis van de hier gerapporteerde resultaten kan verwacht worden dat het vooral traditioneel denkende vrouwen met een baan van laag niveau zullen zijn, die ervoor zullen kiezen om te stoppen met werk als er een kind geboren wordt: deze variabelen zijn onderling hoog gecorreleerd. Met andere woorden, het is een zeer specifieke groep vrouwen die deze traditionele keuze maakt. Het lijkt waarschijnlijk dat dit ten minste deels te wijten is aan de gebrekkige mogelijkheden voor kinderopvang in Nederland. Immers, de vrouwen waarvan aangenomen kan worden dat zij financieel in staat zijn zelf kinderopvang te bekostigen, blijken aanzienlijk minder vaak te stoppen met werk dan vrouwen die het financieel minder goed zullen hebben. Als men de participatiegraad van vrouwen in betaalde arbeid wil bevorderen, lijkt het daarom voor de overheid van belang om het aantal gesubsidieerde plaatsen in kinderdagverblijven uit te breiden; op dit moment lijkt er echter een tegengestelde trend aan de gang te zijn, waarbij het overheidsbeleid erop gericht is het aantal gesubsidieerde plaatsen juist terug te brengen. Gezien de hier gepresenteerde resultaten zal dit leiden tot een situatie waarin met name traditioneel denkende, laag opgeleide vrouwen met een minder goede baan zich zullen terugtrekken van de arbeidsmarkt na de geboorte van het eerste kind. Dit is een bedenkelijk vooruitzicht, temeer als men bedenkt dat de herintreding van deze vrouwen in het arbeidsproces vaak maar moeizaam verloopt.

Noten

1 Toon W. Taris en Jan A. Feij zijn verbonden aan het Kurt Lewin Instituut van de Universiteit van Amsterdam. José A.M. Heesink is verbonden aan de Sectie Sociale en Organisatiepsychologie van de Rijksuniversiteit Groningen.

2 Dit artikel is gebaseerd op gegevens die werden verzameld in het kader van een onderzoek naar het proces van sociale integratie van jong-volwassenen (het SI-onderzoek). Het SI-onderzoek werd verricht door de vakgroepen Methoden en Technieken (faculteit SCW), en Arbeids- en Organisatiepsychologie (faculteit FPP) van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Een versie van dit artikel werd eerder gepresenteerd op de Sociaal Wetenschappelijke Studiedagen 1994, gehouden op 7 en 8 april te Amsterdam. De auteurs danken Ronald Camstra en Naomi Ellemers voor hun constructieve kritiek op deze eerdere versie van dit paper. Deze publikatie kwam tot stand met steun van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, nummer PGS 56-381.

3 De mate waarin het hebben van kinderen beslag legt op de tijd van de vrouw is, zoals Plantenga & Van Doorne-Huiskes (1992) laten zien, ook afhankelijk van structurele factoren. Nederland behoort op het gebied van de positie van de vrouw in de maatschappij tot de zogenaamde 'conservatieve/corporatistische' verzorgingsstaten, waarin het gezinsleven centraal staat, en vrouwen geacht worden binnenshuis werkzaam te zijn. Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de geringe aandacht voor kinderopvang, wat weer leidt tot een lage arbeidsparticipatie van vrouwen. Desalniettemin zal er op *individueel* niveau nog wel wat verschil in participatie te verklaren zijn.

4 Er zijn ook andere redenen denkbaar waarom vrouwen met een laag inkomen eerder zullen stoppen dan vrouwen met een hoog inkomen. Vrouwen verdienen gewoonlijk minder dan hun man, waardoor het rationeel is dat als er dan toch een van de ouders voor het kind moet zorgen, dit de vrouw zal zijn; het inkomensverlies is dan het minst (Becker, 1981). Het lijkt aannemelijk dat het verschil tussen het inkomen van de man en de vrouw groter zal zijn wanneer de vrouw laag opgeleid is. Omdat er geen informatie over het inkomen van de partner bekend is, kunnen dergelijke verklaringen echter niet getoetst worden. Ook kan het zijn dat vrouwen met een laag inkomen eerder stoppen dan andere vrouwen omdat zij dat willen (traditionaliteit). Dit aspect is echter al deels gedekt door ons begrip sekse-rol attitude.

5 Het al dan niet samenwonen met een partner wordt hier eerder als een controle-variabele beschouwd, dan als een variabele die op zichzelf al interessant is. Naast dit model zijn ook modellen getoetst waarbij andere dan de hier genoemde (controle-)variabelen opgenomen waren: met name leeftijd, sociaal-economische status van de ouders, en het opleidingsniveau; deze variabelen zouden kunnen samenhangen met emancipatiegraad. Deze variabelen bleken echter niet significant samen te hangen met de kans dat men met werken stopt, en werden daarom uit het model verwijderd.

Literatuur

Bakker, B.F.M., J.K. Jonker & J.A. Oud (1988). *Een alternatieve aggregatie van beroepen op basis van de beroepenclassificatie 1984.* Voorburg: Dutch Bureau of Statistics CBS.

Becker, G.S. (1981). *Treatise on the family.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Beets, G.C.N., A.C. Liefbroer & J. De Jong Gierveld (1994). *Changes in fertility values and behaviour: A life course perspective.* Paper gepresenteerd op de Zesde Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen, Amsterdam, 7 en 8 april 1994.

Berk, R.A. & S.F. Berk (1979). *Labor and leisure at home: Content and organization of the household day.* Beverly Hills: Sage.

CBS (1990). *Onderzoek gezinsvorming 1988: Samenwonen, trouwen, geboortenregeling, werken en kinderen krijgen.* 's-Gravenhage: SDU-Uitgeverij.

Coverman, S. & J.F. Sheley (1986). Change in men's housework and child-care time, 1965-1975. *Journal of Marriage and the Family,* 48, 413-422.

Cox, R.D. (1972). Regression models and life-tables. *Journal of the Royal Statistical Association,* 78, 277-281.

Desai, S. & L.J. Waite (1991). Women's employment during pregnancy and after the first birth: Occupational characteristics and work commitment. *American Sociological Review,* 56, 551-556.

Eurostat (1990). *Labour market survey 1989.* Luxemburg: Office for Official Publication.

Felmlee, D.H. (1993). The dynamic interdependence of women's employment and fertility. *Social Science Research,* 22, 333-360.
Glass, J. (1988). Job quits and job changes: The effects of young women's work conditions and family factors. *Gender and Society,* 2, 228-240.
Leibowitz, A., K.J. Waite & C. Witsberger (1988). Child care for preschoolers: Differences by child's age. *Demography,* 25, 205-220.
Morgan, M.Y. & J. Scanzoni (1987). Religious orientations and women's expected continuity in the labor force. *Journal of Marriage and the Family,* 49, 367-379.
Plantenga, J. & A. Van Doorne-Huiskes (1993). Verschillen in arbeidsmarktposities van vrouwen in Europa: De rol van verzorgingsstaten. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken,* 9, 51-62.
Taris, T.W. (1994). *Analyzing career data from a life-course perspective.* Amsterdam, Vrije Universiteit: Academisch proefschrift.
Taris, T.W., J.A.M. Heesink, I.A. Bok & J.A. Feij (in druk). Opleiding en de ontwikkeling van de beroepsloopbaan van jonge mannen en vrouwen. Te verschijnen in *Pedagogische Studieën.*
Van der Lippe, T. (1992). De verdeling van huishoudelijk en betaald werk in Nederland. *Mens en Maatschappij,* 67, 128-139.
Waite, L.J. & R.M Stolzenberg (1976). Intended childbearing and labor force participation of young women: Insights from nonrecursive models. *American Sociological Review,* 41, 235-251.